

Články

Velký projekt Alicje Helmanové: Slovník filmových pojmů

Čtenáři *Illuminace* již měli možnost seznámit se s dílem uznávané vůdčí představitelky současného polského myšlení o filmu Alicje Helmanové.¹⁾ Nyní chceme představit rozsáhlý projekt slovníku filmových pojmů, realizovaný Helmanovou od počátku devadesátých let a rozvržený do deseti svazků (*Słownik pojęć filmowych*, Wrocław 1991nn.). Cílem je, jak čteme v úvodu k prvnímu svazku, „představení několika desítek vybraných termínů v jejich historickém vývoji, a tedy v podobě dějin pojmu“.

Tento nepochybně velmi náročný podnik organicky vyplývá z celkového zaměření odborného úsilí Helmanové. Podkladem jejích prací vždy je neobyčejně rozsáhlá znalost klasické i nové filmologické literatury, nezanedbatelnou součástí její činnosti jsou překlady a edice zahraničních pojednání a studií. Především je ovšem třeba poukázat na to, že Helmanová se už od počátků své vědecké dráhy soustředěně zajímá právě o to, jak se vyvíjejí a proměňují pojmy užívané v reflexi o filmu, analyzuje a porovnává různé způsoby zacházení s nimi, hledá možnosti jejich náležitého uplatnění.²⁾

Vraťme se ke slovníku: Helmanová vystupuje jako redaktorka celku a jako hlavní autorka; některá hesla vznikla ve spolupráci s dalšími badateli nebo jsou přímo dílem těchto badatelů (Andrzej Gwóźdź, Marek Hendrykowski, Tadeusz Miczka, Wacław Osadnik, Eugeniusz Wilk aj.). Hesla jsou značně obsáhlá (desítky stran) a soustřeďují se, po vstupní celkové charakteristice pojmu, na představení názorů obsažených v pracích význačnějších teoretiků a kritiků; při uvádění těchto názorů se dosti důsledně uplatňuje chronologický princip, který někdy – bohužel – zastiňuje myšlenkové souvislosti. Závěr hesla pak tvoří shrnující úvaha. Připojeny jsou důkladné bibliografické údaje.

Dosud bylo vydáno sedm svazků slovníku. Pohled na záhlaví jednotlivých hesel ukazuje, že předmětem pozornosti je rovina velmi obecná. Vybrané základní filmové pojmy přitom vlastně nikdy nejsou specificky filmové, ale jde o „výpůjčky“ z jiných, zpravidla tradičnějších a „zasloužilejších“ oblastí kultury (filologie, filozofie, vědy o umění, sémiotika, psychoanalýza atd.).

Pro konkrétnější informaci uvádíme seznam hesel obsažených v publikovaných svazcích (o zařazení hesel rozhodovalo, jak se zdá, především to, že byla právě v dané době dokončena; nějaký speciální pořádací princip sotva najdeme).

Sv. 1 (1991): *Jazyk, Znak, Denotace – konotace, Identifikace*.

Sv. 2 (1991): *Forma, Rytmus, Ideologie, Sutura*.

Sv. 3 (1992): *Autor, Diskurs, Text, Vrstva*.

Sv. 4 (1993): *Gramatika, Kód, Vnitřní řeč, Styl*.

1) Alicja Helmanová, *Znaková funkce hudby a řeči ve filmovém sdělení*. „Illuminace“ 6, 1994, č. 3, s. 45 – 64. Srov. též úvod k překladu: Petr Mareš, *Alicja Helmanová: film jako integrace kódů*. Tamtéž, s. 43 – 44.

2) Srov. např. studie: *Z zagadnień rytmu w filmie*. „Kwartalnik Filmowy“ 13, 1963, č. 3, s. 15 – 34. *Charakter i zakres pojęcia stylu w filmie*. „Studia Estetyczne“ 2, 1965, s. 242 – 272. *Z dziejów pojęcia formy filmowej*. In: *Sztuka na wysokości oczu. Film i antropologia*. Warszawa 1992, s. 145 – 159.

Sv. 5 (1993): *Narace, Diegeze, Subjekt, Instituce.*

Sv. 6 (1994): *Znázorňování, Obraz, Písmo, Význam.*

Sv. 7 (1994): *Aparát, Dojem skutečnosti, Sen, Fabule.*

Pro překlad do češtiny bylo vybráno heslo *Styl*, zpracované Alicjí Helmanovou za přispění Marka Hendrykowského. O stylu se v odborných i publicistických pracích o filmu často hovoří, mnohdy ovšem zůstává pojmem značně vágním. Důkladný přehled pojmání stylu v textech zhruba čtyř desítek autorů, zahrnující časové rozmezí od desátých do devadesátých let, by měl přispět k tomu, abychom si problémy s tímto pojmem spjaté zřetelněji uvědomili a abychom se poučili o tom, v jakých různých významech může vystupovat.

Ještě poznámka k překladu: Velmi podstatnou složku hesla tvoří citáty a především parafráze formulací probíraných autorů. Všude, kde byly příslušné práce dostupné, se překladatel snažil přihlížet k originální verzi, příp. k už existující verzi české (ne vždy se ovšem česká verze ukazovala jako plně uspokojivá). Na základě toho bylo občas nutné poněkud se odchýlit od slov Helmanové, a to tam, kde zřejmě na základě chvatného čtení došlo k drobným omylům, resp. tam, kde se výklad jevil jako příliš zkratkovitý a bez znalosti podkladového textu nesrozumitelný.

Petr Mareš